

4 514(2)к 2
Ц 93

**ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА**

ЦИБАНЮК ОЛЕКСАНДРА ОЛЕКСАНДРІВНА

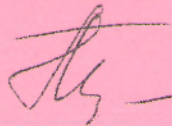
УДК:371.11:796.011.3(498.6)"18/19"

**УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ
ШКОЛЯРІВ НА БУКОВИНІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ –
ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Івано-Франківськ – 2008

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Лисенко Неллі Василівна,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, завідувач кафедри
теорії та методики дошкільної освіти

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Пристапа Євген Никодимович,
Львівський державний університет
фізичної культури, професор кафедри
теорії і методики фізичного виховання,
ректор

кандидат педагогічних наук, доцент
Пантюк Микола Павлович,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка, доцент кафедри педагогіки

Захист відбудеться „12” грудня 2008 року об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 20.051.01 у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника (76025, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 79, конференц-зала Будинку вчених).

З дисертацією можна ознайомитись в науковій бібліотеці Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (76025, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 79).

Автореферат розісланий 11 листопада 2008 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради
БІБЛІОТЕКА
ЛЬВІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ФІЗИЧНОЇ
КУЛЬТУРИ

Н.Р. Кирста

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Пріоритетним завданням системи фізичного виховання у світлі рекомендацій Національної доктрини розвитку освіти в Україні та в низці дотичних державних документів і програм означено формування відповідального ставлення людини до власного здоров'я як до найвищої індивідуальної та суспільної цінності.

У сучасних соціо-культурних умовах в Україні склалася критична ситуація зі станом здоров'я, оскільки несприятливі природні умови стали причиною зростання захворюваності всіх верств населення. Незважаючи на те, що кількість учнів зі спеціальної медичної групи загалом зменшилася в Україні на 0,2% (2007), на Буковині цей показник усе ще зростає: 4966 осіб (4,1%) в 2005 проти 4983 (4,2%) у 2007 рр.; водночас зросла і кількість учнів, які відвідували заняття з фізичного виховання в спеціальній медичній групі зі 2034 (41,0%) у 2005 році, до 2194 осіб (44,0%) у 2007 році.

117.5 Функціонування системи фізичного виховання супроводжується кризовими явищами, зумовленими об'єктивними факторами, які унеможливають результативність фізичного виховання дітей і молоді. Це, насамперед, відсутність у школах належного медичного контролю за станом здоров'я учнів, недостатнє навчально-методичне забезпечення процесу фізичного виховання, що становить від потреби лише 17,6%; зменшення кількості спортивних майданчиків у краї з 1097 у 2000 році до 1076 у 2007 році; скорочення гімнастичних містечок із фізкультурним обладнанням на десять одиниць та ін.

Таким чином, для забезпечення ефективного функціонування системи фізичного виховання школярів в умовах радикальної мінливості українського суспільства виникає гостра потреба у створенні та використанні нових механізмів управління, регулювання і саморегулювання на державному, регіональному та місцевому рівнях і в закладах освіти. Адже саме фізичному вихованню відведено роль суспільного фактора адекватного реагування на порушення здоров'я школярів, дестабілізацію їхньої поведінки та зміну життєвих орієнтацій. Законодавчими актами України про освіту („Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту”, Міжгалузева комплексна програма „Здоров'я нації” на 2002-2011 рр., Концепція фізичного виховання в системі освіти та ін.) передбачено пріоритетні підходи суспільства до удосконалення управління закладами, які покликані зміцнювати здоров'я людини.

Успішність управління закладами освіти щодо забезпечення фізичного виховання учнів узалежнена від ґрунтовної обізнаності

його організаторів і виконавців з напрацюваннями в управлінських рішеннях педагогів другої половини XIX – перших десятиріч XX століття. А саме періоду зародження організаційно-педагогічних факторів управління освітою в напрямі загальнодемократичних тенденцій суспільного поступу розвинених європейських країн, у т.ч. й Австро-Угорщини. Переконливим доказом актуальності творчого запозичення оригінальних рішень освітніх проблем у регіонах України на різних історичних етапах виокремлюються праці щодо дослідження історії шкільництва Галичини (М. Барна, Т. Завгородня, І. Курляк, Б. Ступарик, М. Чепіль), Закарпаття (В. Гомоннай, Г. Розлуцька, В. Сагарда) та ін.

Попри те, що управлінські рішення стосовно системи фізичного виховання в регіоні II половини XIX – перших десятиріч XX століття сформувалися за умов австро-угорського панування, усе ж її становлення й перманентний розвиток розглядаємо свідченням визнання фізично здорової людини як чинника розвитку суспільства.

Окремі аспекти управління освітою і фізичним вихованням школярів уже викликали часткову зацікавленість у дослідників Буковини: історія освіти Буковини (Т. Бринзан, Н. Гнесь, М. Гуйвонюк, Д. Квітковський, М. Ліщенко, С. Осачук, Романюк та ін.), історія українського шкільництва на Буковині (Л. Кобилянська, І. Ковальчук, Д. Пенішкевич, І. Петрюк).

Пошуки відповідей на актуальні питання фізичного виховання школярів у напрямі їх усебічного особистісного розвитку і відсутність цілісного дослідження технології управління системою фізичного виховання, яка б забезпечувала її ефективність у сучасних закладах освіти різного типу, зумовили вибір теми „**Управління системою фізичного виховання школярів на Буковині (друга половина XIX – початок XX століття)**”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження є складовою частиною науково-дослідницької роботи кафедри теорії та методики дошкільної освіти Педагогічного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника „Підготовка майбутнього педагога до професійної діяльності в умовах трансформації суспільного устрою та інтегрування в Європейський освітній простір” (номер державної реєстрації 0106U009432).

Тему дисертаційної роботи затверджено на засіданні вченої ради Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 8 від 31.03.2005 р.) та погоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології АІН України (протокол № 5 від 24. 05.2005 р.).

Мета дослідження: виявити ефективні механізми управління системою фізичного виховання школярів Буковини (друга половина XIX – початок XX століття) задля використання апробованих управлінських рішень у сучасних умовах функціонування закладів освіти.

Завдання дослідження:

- обґрунтувати ступінь дослідженості проблеми в історико-педагогічній науці;
- визначити етапи й охарактеризувати особливості впровадження соціальної практики фізичного виховання школярів як самостійного навчального предмета в систему освіти Буковини досліджуваного періоду;
- окреслити структуру і визначити функції управління системою фізичного виховання школярів Буковини другої половини XIX – початку XX століття;
- означити ідеї ефективних управлінських рішень щодо системи фізичного виховання регіону досліджуваного періоду, які доцільно використовувати за сучасних умов.

Об'єкт дослідження: система освіти Австро-Угорської імперії другої половини XIX – початку XX століття як адресат впровадження фізичного виховання.

Предмет дослідження: управління фізичним вихованням школярів Буковини досліджуваного періоду.

Хронологічно дослідження охоплює період 1849-1918 років, коли Буковина перебувала в складі Австро-Угорської (Австрійської) імперії. Вихідний рубіж – 1849 р. – ухвала „Організаційного нарису гімназій та реальних шкіл в Австро-Угорській імперії”; верхня межа – 1918 рік – збігається з періодом підпорядкування краю королівській Румунії, чим зніщійовано докорінні зміни в усіх соціо-культурних сферах регіону.

Методи дослідження: теоретичний аналіз і синтез філософської, історичної, педагогічної, юридичної літератури з метою встановлення теоретико-методологічних основ управління; ретроспективний аналіз нормативно-правових документів, архівних джерел та статистичних звітів освітніх установ для визначення основних етапів становлення й розвитку управління системою фізичного виховання; порівняльний аналіз навчальних планів, програм, підручників, методичних розробок; предметно-цільовий аналіз друкованих першоджерел, матеріалів періодичних видань досліджуваного періоду, а також загальнонаукові методи: абстрагування, логічний і системно-структурний.

Методологічну основу дослідження становлять теорія і практика наукового пізнання; положення про взаємозв'язок та

взаємозумовленість явищ і доцільність їхнього вивчення в конкретно-історичних умовах; про єдність національного та загальнолюдського; розвиток освіти на буковинських землях у складі Австро-Угорської монархії в західноєвропейському контексті; системний, культурологічний, особистісно-діяльнісний та правовий підходи.

Джерельну базу дослідження складають фонди Державного архіву Чернівецької області (ДАЧО): Ф. 211 – Краєва шкільна рада Буковини 1869- 1918; Ф. 213 – Окружний шкільний інспекторат Буковини; Національної бібліотеки імені В.І. Вернадського НАН України, наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича, Чернівецької обласної універсальної бібліотеки імені В. Івасюка; періодичні видання – „Bukowiner Padagogische Blatter” („Буковинський педагогічний листок”), „Bukowiner Schule” („Буковинська школа”), „Osterreichische mittelschule” („Австро-угорська середня школа”), „Die Realschule” („Реальна школа”); українська преса Буковини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. („Борба”, „Буковина”, „Каменярі”, „Ластівка”, „Промінь”) та ін.

Достовірність результатів дослідження забезпечується методологічним обґрунтуванням вихідних позицій, використанням комплексу методів дослідження, адекватних предмету та завданням, репрезентативністю джерельної бази, всебічним теоретичним аналізом фактів, матеріалів, які розкривають теоретичну та практичну сторони досліджуваної проблеми.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягають у тому, що вперше за результатами аналізу стану дослідженості проблеми в історико-педагогічній науці визначено хронологічні етапи впровадження фізичного виховання в систему освіти краю, охарактеризовано їхні особливості; змодельовано механізм впровадження фізичного виховання як навчального предмета в освіту школярів регіону та його етапи. Окреслено організаційну структуру управління фізичним вихованням школярів Буковини другої половини ХІХ – початку ХХ століття; увиразнено ефективні ідеї та управлінські рішення щодо системи фізичного виховання регіону досліджуваного періоду, які доцільно використовувати в сучасних умовах. У науковий обіг уведено нові історико-педагогічні факти, а саме: проект створення на Буковині центрального відомства фізичного виховання шкільної молоді та філії Австрійського олімпійського комітету; організацію Буковинської спілки вчителів гімнастики; маловідомі праці педагогів (А. Бутовський, М. Еггер, К. Єльніцький, А. Кей, Л. Лехнер, А. Мауль та ін.), невідомі архівні матеріали (ДАЧО, Ф. 3, оп. 2, од. зб.

21411; ф. 211, оп. 1, од. зб. 4, 13, 149, 368, 1359, 1484, 2704, 2904, 3055, 3214, 3348 та ін.) з проблеми дослідження.

Практичне значення роботи визначається тим, що матеріали дослідження впроваджено в регіональну систему підвищення кваліфікації вчителів фізичного виховання й керівників спортивних секцій при Чернівецькому обласному інституті післядипломної педагогічної освіти (акт 151/01 від 22.06.07 р.), у зміст навчальних дисциплін „Історія фізичної культури”, „Спортивні споруди”, „Управління фізичною культурою і спортом” для студентів спеціальності „Теорія і методика середньої освіти. Фізичне виховання” Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (акт 17-14/1256 від 22.05.08 р.), Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (акт 01-08/855 від 12.04.07 р.), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (акт 308-40/03 від 12.04.07 р.).

Виявлені зразки фізкультурно-спортивного обладнання можуть використовуватися задля оптимізації фізичних навантажень на учнів середнього та старшого шкільного віку в урочній і позаурочній діяльності. Методичні рекомендації щодо їхнього впровадження безпосередньо використовуються в практичній діяльності викладачів кафедр фізичного виховання та фізичної культури і валеології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, а також учителями фізичного виховання загальноосвітніх закладів I-III ступенів м. Чернівці: шкіл № 15, 24; гімназії №1 (акт № 01-15/1131 від 14.03.08 р.).

Особистий внесок автора дисертаційного дослідження полягає в аналізі джерельної бази і впорядкуванні фактологічних матеріалів.

Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом оприлюднення одержаних матеріалів на *міжнародних конференціях*: „Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту” (Івано-Франківськ, 2006), „Молода спортивна наука України” (Львів, 2007), „Підготовка соціальних педагогів та соціальних працівників в Україні в контексті Болонського процесу” (Чернівці, 2007), „Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві” (Луцьк, 2008), *всеукраїнських конференціях*: „85 років освітнього шляху. Сторінки історії Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії” (Хмельницький, 2006), „Актуальні проблеми розвитку фізичного виховання і спорту у ВНЗ при підготовці майбутніх фахівців в умовах Європейського освітнього простору” (Чернівці, 2007), а також науково-практичних і звітних конференціях викладачів кафедри фізичного виховання

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (2004-2008 рр.).

Основний зміст і положення дисертації викладено у 10 публікаціях автора, з них 6 – у фахових виданнях ВАК України.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації – 265 сторінок, із них 175 – основного тексту. Список використаних джерел налічує 468 найменувань, із них 63 – іноземними мовами. Робота містить 15 таблиць і рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми, його хронологічні межі, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, окреслено методологічну основу дослідження, а також джерельну базу; доведено її наукову новизну, теоретичне й практичне значення; надано відомості про апробацію і впровадження основних положень дисертації.

У *першому розділі* – „Управління системою фізичного виховання як історико-педагогічна проблема” – проаналізовано управління як предмет наукового пізнання.

Дослідниками означеної проблеми (А. Бандурка, Ю. Васьков, О. Жданова, Н. Жмарьов, М. Олійник, І. Пашков) управління трактовано як систематичний, цілеспрямований вплив на будь-яку систему, її компоненти або процеси з метою підвищення ефективності її функціонування. З огляду на вищеозначене, у характеристиці управління системою фізичного виховання школярів на Буковині означеного періоду ми послуговувалися усталеним у сучасній педагогічній термінології змістом поняття „управління”. Управління визнано ефективним і продуктивним способом досягнення цілей освітнього закладу шляхом планування, організації, керівництва та контролю над організаційними ресурсами. Відповідно констатуємо часткове використання в досліджуваній період усталених у сучасній педагогічній науці визначень, принципів, функцій, методів, форм та цілей управління.

Управління як предмет пізнання, що зазвичай цілепокладається на пошуки істини, започатковано Конфуцієм; характеристику „розумного правління” розглядав Платон; Арістотель окреслив умови ефективного управління. Це – правильна постановка завдання, формулювання мети та пошук засобів її досягнення. Згодом у філософії (Демокрит, Конділяк) увиразнюються два поняття: „правління” й „управління”. Перше як „керівництво”, друге – технологічний процес, який виконавча влада реалізує за допомогою певних механізмів. Витоки науки управління, започатковані в

античному світі виокремились у самостійну наукову галузь лише на межі XVIII–XIX ст. У розділі проаналізовано праці педагогів і підручники для школи та вчителів 80-90-тих років XIX сторіччя, у яких теоретично обґрунтовано конкретний історичний характер управління (К. Єльніцький, Н. Ігнатов, Г. Кершенштайнер, П. Лестафт, В. Рейн, А. Розов, К. Шмідт) і вмотивовано його як особливу суспільну функцію.

Визначаємо фізичне виховання як педагогічний процес, спрямований на фізичне і духовне удосконалення людини, оволодіння нею систематизованими знаннями, фізичними вправами та способами їх самостійного використання упродовж усього життя. Метою фізичного виховання окреслюємо задоволення певних потреб суспільства та окремих його громадян, зумовлених біологічним і духовним розвитком, здоров'ям та високопродуктивною працею й захистом від несприятливих природних і соціальних факторів. Для задоволення потреби у формуванні всебічно розвиненої особистості суспільство формує систему фізичного виховання. За Б. Шияном, система фізичного виховання – це історично зумовлений тип соціальної практики фізичного виховання, який охоплює телеологічні, науково-методичні, програмово-нормативні та організаційні елементи (основи), що забезпечують фізичне виховання громадян.

Доведено, що в теорії управління фізичним вихованням оперують відповідними специфічними поняттями. Щодо управління системою фізичного виховання школярів, то для нього притаманні процес і механізми управління, організаційна структура та елементи кожного компонента. У дисертаційній роботі означений варіант системи зумовлює підхід до її аналізу як до цілісності зі складною організаційною побудовою.

Нами визначено, що стосовно управління соціальною практикою фізичного виховання школярів у напрямі порушеної проблеми доцільно послуговуватись визначенням принципів, функцій, методів, форм та цілей управління. Вони є притаманними для управління всіма системами та організаціями, тож розглядаємо їх засадничими і для нашого дослідження.

У розділі доведено, що управління системою фізичного виховання подолано значний історичний шлях формування та розвитку його теорії й практики. Результати аналізу монографій, наукових статей свідчать, що у 30-ті роки XX ст. у фізкультурних вищих навчальних закладах СРСР ґрунтовно вивчали організацію фізкультурної роботи різних верств населення. До перших наукових праць з означеної проблеми зараховуємо посібник І. Нікіфорова та В. Польшанського „Організація фізичної культури в СРСР” (1961). В

останні десятиріччя ХХ – на початку ХХІ століття теоретичні й педагогічні аспекти фізичного виховання учнів загальноосвітніх шкіл стали вже предметом спеціальних наукових досліджень (Е. Вільчковський, М. Зубалій, Т. Круцевич, С. Цвек). Його історико-педагогічні аспекти представлено у працях В. Столбова, Б. Трофим'яка, Б. Шияна, А. Цюся. Організацію і технологію управління фізичною культурою та спортом у системі районного територіально-адміністративного утворення розглядали О. Горобенко, В. Куделко.

Водночас у дослідженнях (О. Жданова, М. Олійник, І. Приходько, С. Сінгаєвський) ще не здійснено системного аналізу управління фізичною культурою і спортом; не проаналізовано і досвід управління фізичною культурою на прикладі регіонів України, які об'єктивно перебували в складі різних імперій означеного в дисертації періоду.

У другому розділі – „Впровадження фізичного виховання в систему освіти школярів на Буковині другої половини ХІХ – початку ХХ століття” – проаналізовано особливості доробку впровадження соціальної практики фізичного виховання як окремої складової в зміст шкільної освіти в краї досліджуваного періоду. Встановлено, що його особливості полягали насамперед у тому, що об'єктом виступив новий навчальний предмет. Унаслідок цього започатковано становлення і подальший розвиток усієї системи фізичного виховання школярів краю. Хронологічно він охоплює період, коли Буковина перебувала в складі Австро-Угорської (Австрійської) імперії.

У дослідженні об'єктом процесу впровадження нами визначено фізичне виховання уже не як соціальну практику, а як навчальний предмет, уведений до програм тодішніх навчальних закладів з 1849 року (середні навчальні заклади) і 1869 року (народні школи). Адресатом цього процесу управління стала система освіти Буковини досліджуваного періоду, а його суб'єктами – Міністерство віросповідань та освіти, Міністерство оборони, Крайова шкільна рада, повітові шкільні ради, місцеві шкільні ради, середні навчальні заклади, народні школи.

На основі аналізу архівних джерел, законодавчої бази, друкованих матеріалів визначено етапи впровадження фізичного виховання як освітнього предмета в краї: І – (1849-1870) – уведення гімнастики як обов'язкового предмета в зміст навчальних планів гімназій та народних шкіл і втілення постанови Міністерства віросповідань та освіти (1870) про порядок ухвали державних екзаменів у кандидатів на здобуття посади вчителя гімнастики; ІІ – (1871-1889) – становлення системи фізичного виховання школярів

народних шкіл та закладів середньої освіти; III – (1890-1909) – ухвала розпоряджень „Про введення забав для молодіжки шкільної”, „Розпорядження про заснування, утримування та відвідування народних шкіл”; IV етап (1910-1918) – період призначення Крайовою шкільною радою інспектора з гімнастики та введення військових вправ у програму навчання для середніх шкіл.

Обґрунтовано об'єктивність виокремлення логічних і послідовних етапів механізму впровадження інновацій в реальне освітнє середовище і змодельовано його етапи як управлінського процесу: аналіз стану системи освіти школярів як адресату; характеристика європейських тенденцій впровадження і організації фізичного виховання школярів в систему освіти; нормативно-законодавче забезпечення процесу; систематичний контроль за системою фізичного виховання школярів Буковини.

Визначено передумови, якими спричинено певні особливості та специфіка процесів формування системи освіти Буковини як адресата впровадження фізичного виховання. А саме – політичні й соціально-економічні зміни: край набув статусу самостійного герцогства, створено органи управління. З середини ХІХ ст. започатковано процеси розшарування селянства, оскільки Буковина переживала період промислового реформування.

У розділі проаналізовано стан системи освіти школярів Буковини як адресата впровадження інновацій (визначено взаємозв'язок між її ланками; середня та вища освіта функціонують лише за умови існування народної школи; народні школи залежні від середньої ланки освіти, внаслідок цього зростають запити на підготовку вчителів). Доведено, що систему освіти школярів Буковини другої половини ХІХ – початку ХХ століття правомірно розглядати як сформований адресат для впровадження фізичного виховання у формі самостійного навчального предмета.

Увиразнено тенденції впровадження фізичного виховання у зміст освіти та його організації у низці європейських країн (Німеччина, Франція, Англія, Росія). На ситуацію в регіоні впливали обізнаність тогочасних педагогів із доступними для них зарубіжними виданнями з питань фізичного виховання й розвитку шкільної молоді. А саме: Ч. Айзелен „Гімнастичні вправи” (1811), А. Мауль „Навчальний посібник для навчання гімнастики у школах для хлопчиків” (1876), П. Лестафт „Керівництво з фізичного виховання дітей шкільного віку” (1888), І. Гутс-Мутс „Гімнастика для молоді” (1893), А. Готліб „Физическое воспитание в средней школе по сокольской системе” (1909). Проаналізовано з огляду теми дослідження теорії та системи Е. Далькроза, Г. Демені, Ф. Джилберга, П. Лінга, охарактеризовано систему шкільної гімнастики А. Шпіса.

На цій основі доведено, що виокремлені європейські тенденції в організації фізичного виховання вплинули на його реалізацію в краї й зумовили активні пошуки буковинськими педагогами шляхів і засобів забезпечення результативності його впровадження в широкі кола дітей та молоді.

Фізичне виховання як суб'єкт змісту освіти школярів Буковини II половини XIX – початку XX ст. проаналізовано крізь призму освітніх законодавчих актів Австро-Угорської імперії. Засадничими увиразнено такі: „Організаційний нарис гімназій та реальних шкіл в Австро-Угорській імперії” (1849), закони „Которымъ устанавляють ся засады ученія дотично народних шкіл” (1869), „Дотично надзору школьного” (1869), „Относительно реальних шкіл” (1869), „Шкільного і наукового порядку для загальних і виділових шкіл” (1870), „Стосовно учрежденія, утримання й відвідування народних шкіл” (1873), „Про введення забав молодіжи шкільної” (1890), розпорядження № 9782 „Приписи про будівництво та облаштування шкільних будівель і про заходи збереження здоров'я учнів народних шкіл ” (1890), „Інструкцій для освіти в реальних школах Австро-Угорщини” (1899), „Приписи дисциплінарні для середніх шкіл Буковини” (1904), розпорядження № 19.847 (1910), розпорядження про нові приписи про кваліфікаційний іспит для учителів гімнастики (1870 та 1913).

На цій підставі охарактеризовано особливості фізичного виховання учнів, які були зумовлені специфікою його кожного замовника, а саме: соціуму з первинними капіталістичними відносинами; армії; шкільництва; родини.

За архівними джерелами визначено й дату організації Буковинської спілки вчителів гімнастики під керівництвом вчителя гімнастики Й. Лісснера – 1913 рік.

У *третьому розділі* – „**Структура управління системою фізичного виховання школярів на Буковині досліджуваного періоду**” – окреслено та охарактеризовано компоненти й елементи структури управління системою фізичного виховання школярів регіону означених років. Також, дотично до змісту кожного параграфа увиразнено зміст творчих здобутків минувшини в сучасну теорію і практику управління фізичним вихованням школярів. Послугуючись результатами дисертаційних досліджень (М. Олійник, А. Ржевська), розроблено модель структури управління системою фізичного виховання школярів. Вона складається із низки компонентів, а саме: організаційна структура, механізм та процес управління з низкою елементів – загальна структура; органи управління; кадрове забезпечення; технічні засоби управління.

Визначено, що організаційній структурі управління системою фізичного виховання школярів регіону до 1912 року властивий лінійний характер і відсутність спеціалізованих підрозділів, які б напрацьовували для нього конкретні управлінські рішення. З уведенням у посадовий розпорядок Крайової шкільної ради посади інспектора гімнастики структура управління набула ознак функціональної, проте все ще елементарної.

Проект створення центрального відомства з фізичного виховання шкільної молоді в краї та філії Олімпійського комітету на Буковині внаслідок початку Першої світової війни було втілено вже урядом королівської Румунії.

У розділі представлено і обґрунтовано багаторівневу схему управління системою фізичного виховання школярів регіону, а також доведено, що за тодішніх умов його забезпечували на основі взаємодії держави з громадськими організаціями. З одного боку – це вищий орган законодавчої влади в Австро-Угорській імперії (цісар) та державні органи управління системою фізичного виховання відомчої компетенції: Міністерство віросповідань та освіти, Міністерство оборони, шкільні ради. З другого боку – спортивні товариства („Der allgemeine Turnverein in Czernowitz”, „Yan”, „Січ”, „Sokol”, „Arcasi”, „Пласт”) та громадські культурно-освітні організації як громадські органи управління. На цій основі нами розроблено модель структури управління системою фізичного виховання школярів Буковини (рис.1) й проаналізовано її інструктивно-методичне забезпечення в закладах освіти регіону.

Органом управлінського впливу в структурі управління системою фізичного виховання школярів краю визначаємо учительські конференції. Статут приватної дівочої учительської семінарії товариства „Українська Школа” в Чернівцях визначав обов'язковість і терміни проведення цього заходу.

У сучасних умовах підлягають творчому використанню низка управлінських рішень досліджуваного періоду задля досягнення ефективності системи фізичного виховання школярів, а саме: посилення впливу громадських органів управління на систему фізичного виховання сучасної молоді. Доказом впливовості й систематичної зацікавленості освітян регіону проблемами здорового способу життя, організацією і керівництвом процесу фізичного виховання школярів, управління цією системою розглядаємо теми доповідей на учительських конференціях – „Про потребу плекання здоров'я в народній школі”, „Дещо про учашанє народної школи на Буковині”, „Про вихованє”, „Душа дитини” та ін.

Як приклад реалізації тодішніх управлінських рішень детально розглянуто розпорядження від 15 вересня 1890 року в справі „Забав молодіжи шкільної”.

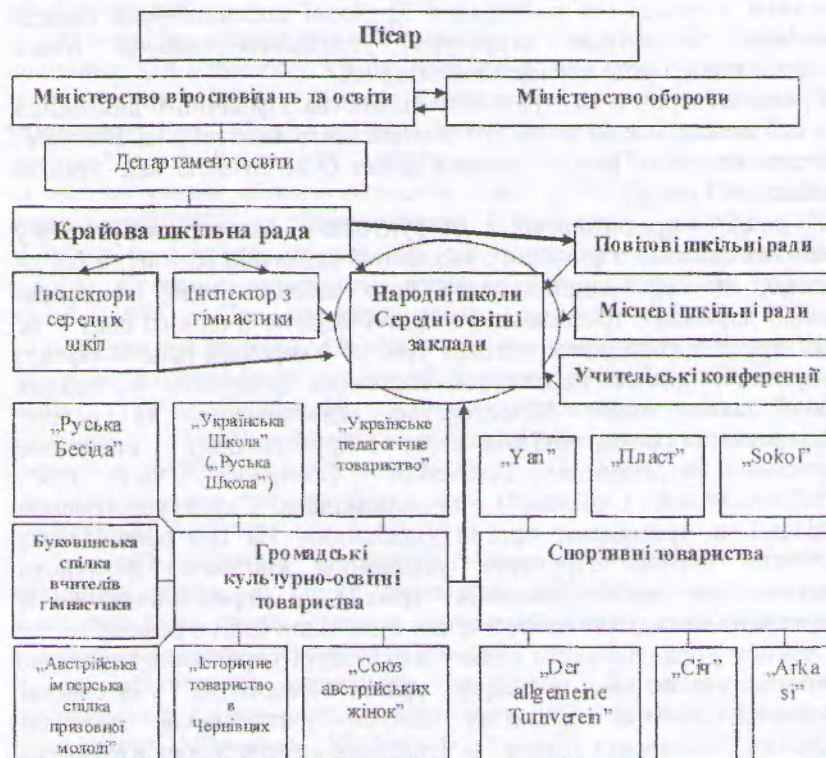

Рис. 1. Модель структури управління системою фізичного виховання школярів Буковини початку ХХ століття

В дослідженні змодельовано процес одержання, зберігання, перетворення й передачі інформації (технологія управління) на прикладі рішення педагогічної ради Чернівецької реальної школи про забезпечення заходів щодо збереження здоров'я учнів (протокол № 5 від 13 жовтня 1890 року). Визначено причини, які стримували ухвалу й реалізацію окремих рішень. До них віднесено тривалість передачі: листування зазвичай здійснювалося роками.

У розділі представлено управління системою фізичного виховання регіону як підсистему цілісної системи управління освітою в суспільстві. Відповідно елементи механізму управління системою

фізичного виховання визначено дотично до усталених в освіті: мета, форми, загальні принципи, методи й функції управління.

Нами сформульовано мету управління системою фізичного виховання школярів краю другої половини XIX – початку XX століття, розглянуто і детально охарактеризовано основні функції управління означеною системою. А саме: організацію, планування, мотивацію, контроль, а також „зв'язуючі процеси”, які уможливають виконання наведених вище функцій.

До специфічних функцій управління фізичним вихованням школярів регіону віднесено: пропаганду здорового способу життя; підготовку фахівців; будівництво спортивних споруд; проведення масових заходів; медичний контроль за станом здоров'я школярів.

Задля досягнення ефективності системи фізичного виховання школярів в умовах функціонування різних типів сучасних освітніх закладів наполягаємо на домінуванні альтернатив „зростання” і „поєднання” як етапів планування.

Результати аналізу управління системою фізичного виховання від початку досліджуваного періоду до перших десятиріч XX століття дають підстави стверджувати про її перманентний розвиток. За своїм змістом на кінець означеної доби система досягла вищого етапу в поступі її кожного компонента, оскільки віддзеркалювала результати синтезу пошуків вітчизняних і зарубіжних учених, здобутки практиків і педагогічної громадськості на шляху утвердження здорового способу життя буковинців.

Узагальнення результатів дослідження дає підстави для таких **висновків:**

1. Фізичне виховання на Буковині впродовж II половини XIX – перших десятиріч XX століття вирізняється складними процесами становлення й розвитку, що актуалізує його дослідження як соціально-педагогічного явища. Усі компоненти системи фізичного виховання школярів регіону (навчальні заклади, позашкільні установи, громадські культурно-освітні і спортивні товариства, сім'я) представлено як структурний компонент у системі освіти суспільства, оскільки їх підпорядковано до загальних принципів управління. Для його аналізу послуговувалися усталеним у сучасній науковій термінології терміном „управління” з притаманними йому компонентами й характеристиками.

Управління фізичним вихованням розглядаємо як складник науки управління, витoki якої слід шукати в античному світі. Особливо значущим визнаємо обов'язковість взаємозв'язку між вихованням як суспільним явищем і управлінням. На території СРСР наука управління фізичною культурою започатковується у 30-х роках XX століття. Її теоретичні й методичні основи проаналізовано в працях І.

Нікіфорова, В. Польшанського, М. Бунчука та ін. В Україні кінця ХХ – початку ХХІ управління фізичною культурою і спортом розглядали О. Жданова, Т. Круцевич, М. Олійник. Організацію і технологію управління фізичною культурою та спортом у системі районного територіально-адміністративного утворення розглядали О. Горобенко, В. Куделко.

Визначаємо, що попри дослідження різних аспектів управлінської діяльності, системний аналіз управління фізичною культурою і спортом здійснено недостатньо; усе ще не розв'язані завдання організаційно-управлінської діяльності, не вивчено й творчі напрацювання з проблеми дослідження в історичній минувшині.

2. Простежено трансформацію соціальної практики фізичного виховання в особливий організаційний процес – впровадження гімнастики в зміст освіти школярів Буковини досліджуваного періоду. Увиразнено такі особливості цього процесу: по-перше, об'єктом впровадження є фізичне виховання як новий навчальний предмет; по-друге, впровадження започатковувало становлення системи фізичного виховання школярів краю; по-третє – хронологічно дослідження охоплює період, коли Буковина перебувала в складі Австро-Угорської (Австрійської) імперії.

Отже, адресатом впровадження фізичного виховання як нового предмету визначено систему освіти Буковини досліджуваного періоду, а суб'єктами – Міністерство віросповідань та освіти, Міністерство оборони, Крайову шкільну раду, повітові шкільні ради, місцеві шкільні ради, навчальні заклади.

Визначено та охарактеризовано чотири хронологічні етапи впровадження фізичного виховання як навчального предмета у зміст освіти краю і обгрунтовано механізм його впровадження як управлінського процесу: аналіз стану системи освіти школярів – адресата впровадження інновації; характеристика європейських тенденцій організації фізичного виховання школярів; нормативно-законодавче забезпечення; систематичний контроль за системою фізичного виховання школярів Буковини.

Систему освіти представлено за сформований адресат впровадження фізичного виховання і проаналізовано його стан та організацію в європейських країнах. Доведено, що виокремлені нами тенденції в реалізації фізичного виховання дітей та молоді в європейських країнах впливали на його впровадження у зміст освіти школярів краю, що розглянуто крізь призму освітніх законодавчих актів Австро-Угорської імперії та герцогства Буковина II половини ХІХ – початку ХХ століття. Охарактеризовано особливості фізичного виховання молоді в контексті соціальних і освітніх очікувань його кожного „замовника”: соціум з первинними капіталістичними

відносинами; армія; система освіти; родина. Загалом система освіти Буковини, і фізичне виховання зокрема, забезпечували підготовку цілих поколінь буковинців як вірогідних громадян монархії, здатних працювати на її процвітання й оборону.

3. Організаційній структурі управління системою фізичного виховання школярів регіону означеного періоду властивий лінійний характер, відсутність спеціалізованих підрозділів, які б напрацьовували конкретні управлінські рішення. З уведенням до посадового розпорядку Крайової шкільної ради посади інспектора гімнастики організаційна структура набуває ознак функціональної, проте елементарної. Управління системою фізичного виховання за тодішніх умов здійснюється державою та громадськими організаціями. Зміст їхньої діяльності за притаманними їм цілями і напрямками аналогічний. Водночас громадські органи урахували місцеві особливості, національні традиції тощо. Визначено причини гальмування ухвали та реалізації рішень, а саме: тривалість передачі та одержання інформації.

Враховуючи період дослідження, виокремлено основні функції управління фізичним вихованням школярів регіону: організацію, планування, мотивацію, контроль та ін. До специфічних нами віднесено пропаганду здорового способу життя; підготовку кадрів; зведення спортивних споруд; проведення масових заходів; медичний контроль.

4. У сучасних умовах підлягають творчому використанню низка управлінських рішень досліджуваного періоду задля досягнення ефективності системи фізичного виховання школярів:

- утілення індивідуалізації та диференціації змісту й обсягу навантаження з урахуванням особистісних потреб і можливостей учнів, їхнього віку і статі; наступність між усіма ланками освіти та ін.;
- домінування альтернатив „зростання” і „поєднання” як етапів планування фізичного виховання школярів в умовах функціонування різних типів сучасних освітніх закладів;
- посилення впливу громадських органів управління на систему фізичного виховання сучасної молоді;
- організація систематичної пропаганди здорового способу життя за допомогою сучасних засобів масової інформації: Інтернет, телебачення, рекламні носії: біг-борди, флаєри, листівки, кліпи, рекламні заставки та ін.

Здійснене дослідження не вичерпує актуальності інших аспектів порушеної проблеми. Доцільним для подальшого вивчення розглядаємо підготовку вчителів і тренерів у регіоні за

досліджуваного періоду; діяльність спортивних товариств Буковини періоду Австро-Угорщини та королівської Румунії.

Основні положення дисертації відображено у таких публікаціях:

I. Статті у фахових виданнях

1. Цибанюк О. Вплив ідей прогресивних зарубіжних учених на управління фізичним вихованням у Буковинському регіоні другої половини ХІХ – початку ХХ століть / Олександра Цибанюк // Джерела. – Науково-методичний вісник. – Івано-Франківськ, 2007. – №1-2 (49-50). – С. 9-16.

2. Цибанюк О. Закон про будинок культури як основний регламентуючий закон організації фізичного виховання населення Буковини (1919-1921) / Цибанюк О. // Матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції [„Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту”], (11-14 травня 2006 р.). – Івано-Франківськ, 2006. – С. 193-196.

3. Цибанюк О. Проблеми фізичного виховання у творчій спадщині українських педагогів (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) / Цибанюк О., Музика В. // зб. наук. пр. Волин. нац. у-ту ім. Лесі Українки у 3 т. [Фізичне виховання і спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві] / Уклад А.В. Цьось, С.П. Козібродський / М-во освіти і науки України, Укр. акад. наук [та ін.]. – Луцьк РВВ „Вежа”, 2008. –Т.1. – 272 с. – С. 128-131.

4. Цибанюк О. Програмно-методичне забезпечення викладання фізичної культури в закладах середньої освіти Буковини (на прикладі програми для професійних ліцеїв та гімназій для дівчат) / Цибанюк О. // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка. – Вип. 35. – Серія: Педагогічні науки. – Чернігів: ЧДПУ, 2006. – С. 178-181.

5. Цибанюк О. Теорія і практика фізичного виховання школярів у руслі західноєвропейської педагогічної думки (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) / Олександра Цибанюк // Вісник Прикарпатського університету. – Івано-Франківськ, 2007. – Випуск ХІІІ –ХІV.–С. 94-98

6. Цибанюк О. Управління фізичним вихованням в закладах освіти Буковини в руслі педагогічної думки на українських землях Російської імперії / Олександра Цибанюк // Вісник Прикарпатського університету. – Івано-Франківськ, 2007. – Випуск ХІІІ –ХІV. – С. 99-108.

II. Публікації в інших виданнях

1. Цибанюк О. Гендерний аспект фізичного виховання школярів Буковини (кінець ХІХ – початок ХХ сторіччя) / Олександра Цибанюк

// Молода спортивна наука України: (зб. наук. праць з галузі фізичної культури та спорту) – Львів: НВФ „Українські технології”, 2007. – Вип. 11. – Т. 4 – С. 298-299.

2. Цибанюк О. Зміст фахової підготовки вчителя фізичної культури в працях К.Д. Ушинського / О.О. Цибанюк // Буковинський науковий спортивний вісник. – 2007 – Випуск 3. – С. 203-207.

3. Цибанюк О. Правове забезпечення управління системи фізичного виховання школярів (Буковина II пол. ХІХ – I пол. ХХ ст.) / Цибанюк О.О. // Науковий вісник „85 років освітнього шляху. Сторінки історії Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії”. – Хмельницький, 2006. – С. 191-193.

4. Цибанюк О. Управління системою фізичного виховання школярів: історіографія проблеми / Цибанюк Олександра : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [„Підготовка соціальних педагогів та соціальних працівників в Україні в контексті Болонського процесу”], (Чернівці, 13-14 грудня 2007 р.) / М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України, Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці: Рута, 2007. – 383 с. – С. 362-367.

АНОТАЦІЇ

Цибанюк О.О. Управління системою фізичного виховання школярів на Буковині (друга половина ХІХ – початок ХХ століття). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2008.

У дисертації розглянуто організаційно-педагогічні засади порушеної проблеми, охарактеризовано впровадження фізичного виховання школярів в систему освіти регіону як особливого організаційного процесу. Визначені основні компоненти: об'єкт, адресат і суб'єкт впровадження.

Організаційна структура управління системою фізичного виховання школярів регіону означеного періоду мала лінійний багаторівневий характер. Управління системою фізичного виховання за тодішніх умов здійснювалось на базі взаємодії двох чинників: державного та громадського.

Крім того, введені нові історико-педагогічні факти, а саме: проект створення в краї центрального відомства з фізичного виховання шкільної молоді в краї та філії Олімпійського комітету, а також організацію Буковинської спілки вчителів гімнастики.

Механізм управління фізичним вихованням розглянуто як практичні дії, засоби та стимули, за допомогою яких органи

управління впливали на процеси розвитку системи фізичного виховання школярів Буковини. Елементами даного механізму є цілі, принципи, форми, методи і функції управління.

Окреслено перспективи творчого запозичення ефективних управлінських рішень досліджуваної доби в реалії фізичного виховання сучасних школярів України.

Ключові слова: управління, функції, система, фізичне виховання, механізм, організаційна структура, об'єкт, суб'єкт.

Цыбанюк А. А. Управление системой физического воспитания учащихся на Буковине (вторая половина XIX – начало XX века). Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаника. Ивано-Франковск, 2008.

В диссертационном исследовании рассмотрены организационно-педагогические основы проблемы, охарактеризовано введение физического воспитания школьников в систему образования региона как процесса управления, основными компонентами которого являются: объект, адресат и субъект введения.

Организационная структура управления системой физического воспитания учащихся региона имела линейный, многоуровневый характер. Управление системой физического воспитания на рубеже XIX-XX вв. осуществлялось на основе взаимодействия двух факторов: государственного и общественного.

Кроме того, введены новые историко-педагогические факты, а именно: проект образования в крае центрального ведомства физического воспитания школьной молодежи и филиала Австрийского олимпийского комитета, а также образование Буковинского союза учителей гимнастики.

Механизм управления физическим воспитанием рассмотрен как практические действия, средства и стимулы органов управления, которые влияют на процессы развития системы физического воспитания учащихся Буковины. Элементами данного механизма являются цели, принципы, формы, методы и функции управления.

Выделены перспективы творческого использования эффективных управленческих решений исследуемого периода в физическое воспитание современных школьников Украины.

Ключевые слова: управление, функции, система, физическое воспитание, механизм, организационная структура, объект, субъект.

A.A.Tsybanyuk. The Management of Physical Training of Schoolchildrens in Bukovina (second half of the 19th - first half of the 20th century). – Manuscript.

Thesis on the General Pedagogics and History of Pedagogy. Precarpathian National University of V. Stetanyk. Ivano-Frankivsk, 2008.

The thesis aims to analyse the problem of physical training management of Schoolchildrens in Bukovina at the end of 19th – beginning of the 20th century. For the first time in the historical – pedagogical science, the structure of physical training management was analyzed, the chronological stages of physical training input into the educational system of Bukovina were determined, the effective ideas and management solutions of physical training of that time, which could be used nowadays, were emphasized. Besides, new historical – pedagogical facts were obtained, such as the forming of central department of physical training of school children in Bukovina and the branch of Austrian Olympic Committee in Bukovina and as well as the forming of Bukovinian Union of Gymnastics Teachers etc.

In this work the management is considered as the process of planning, organization, motivation and control of organizing resources. In the period under analyses, the following components were often used by the management of physical training of schoolchildrens in Bukovina. On the basis of archival and other scientific recourses it was determined that the system of physical training is a difficult system, which is characterized by integrality and it was shown that the input of physical training into the system of education in Bukovina (19th-20th centuries) was a special organizational process, for the object of management was a new school subject.

Some peculiarities were determined by definite premises, as well as the specification of forming of educational system of students in Bukovina as the addressee of the input of physical training.

Physical training as the subject of education of schoolchildrens in Bukovina (19th – 20th centuries) was examined through the prism of educational legislative acts of Austrian – Hungarian Empire.

The model of the structure of management of schoolchildrens physical training was developed and it consists of the following components: organizational structure, mechanism and process of management (general structure, organs of management, manpower provision, technical means of management). It is established that the management of physical training of students in Bukovina of that period provided organs of government: the Ministry of Church and Education, The Ministry of Defence, school boards) and public organizations (“Algemeinen Turnverein”, “Sitch”, “Plast”, “Yan”, “Arcasi” etc.). School documentation was the main element of organizational structure of physical training management of

students. The technology of management, such as gathering, saving, working on and transferring of management information, was also analyzed.

The main functions of physical training management of schoolchildrens were studied. They are organization, planning, motivation, control and others; they are also specific functions: propaganda of healthy lifestyle, manpower training, building of training equipment, holding of public sanitary measures and medical control.

The results of the analyses of system of physical development of childrens in Bukovina at the end of 19th – beginning of the 20th century confirm its permanent growth. The climax of each management component came at the end of the period under analyses, due to the symbiosis of Ukrainian and foreign scientists' work, as well as teachers – practicians on the way of grounding of schoolchildrens' healthy lifestyle in Bukovina.

The main results and conclusions of the research work can be used by scientific workers, pedagogues, education managing organs in the developing of a modern system of physical training management with a consideration of the experience of Bukovina (second half of the 19th – beginning of the 20th century).

As the fallowing research hasn't depleted all the aspects of the problem, so it is possible to conclude that the training of teachers and sports trainers of Bukovina at the end of 19th – beginning of 20th century and the activity of sports organization of Austian – Hungarian and royal Roumania periods could be seen as the further direction of scientific work.

Key – words: management, system, physical training, mechanism, organisational structure, object, subject.